

Má polemická stať O Hosta a o ty, kteří stojí za ním, otištěná nedávno v tomto listu, dotkla se několika všeobecných problémů nového umění a i poměru mezi Literární skupinou a Devětsilem. Proto asi odpověděl na ni v Rovnosti hlavní kritický mluvčí Devětsilu p. K. Teige. Vítám jeho věcný článek jako značný krok k tomu dorozumění, po němž jsem toužil v první stati.

Pan Teige postřehl dobře, že poměr k expresionismu je oním dělítkem obou mladých literárních sdružení českých, a napsal tedy článek O expresionismu. Připomínám hned na začátku své odpovědi: cítím dobře, že nestojím na pevné půdě. Pan Teige ví, co já nazývám expresionismem. Četl mou stať v Hostu a její doplněk v Socialistické budoucnosti. Po zevrubném studiu největších zjevů německého a francouzského expresionismu narýsoval jsem v obou pracích obraz tohoto proudu, vysledoval jsem jeho základnu dobovou, jeho filosofii i estetiku, zkrátka jeho konkrétní obsahy. Pan Teige však ve svém článku nenaznačil vůbec, co on nazývá expresionismem, a určil jej pouhým vztahem reakce proti impresionismu, což nikterak nestačí, neboť konstrukce vztahu je oprávněná, známe-li objekty, jež možno uvést ve vztah. Čekám tedy nedočkavě na slíbený článek p. Teiga Smysl a klam expresionismu, v němž jistě určí přesně duchovou podstatnost tohoto zjevu, ohraničí jej a sta-

bilizuje jeho hodnoty. Nechci prostě věřit, že by se p. T. domníval, že smyslem expresionismu není nic jiného než reakce, že by v něm neviděl skutečně nové, původní náplně vnitřní. Ve svém článku pak ovšem p. T. mluví o tom, kdo není expresionistou, koriguje mé zdánlivě nesprávné zařazení některých zjevů, ale sám zatím neosvětluje problému ani jediným srovnáním postřehem a soudem. Odtud můj pocit kolísavosti základny diskuse. Bylo by snad opravdu lépe, kdybych posečkal, až vyjde studie p. T. Věc však nestrpí odkladu. Je nutno odpovědět hned.

Pan Teige má jistě velkou erudici uměleckou, ale spíš ovšem výtvarnickou než literární. Ví, že kubismus výtvarný souvisí velmi těsně s kubismem literárním (podobně i expresionismus atd.), ale vím také, že zákony výtvarného kubismu nelze vyložit dokonale kubismu literárního. Oba umělecké obory jsou do velké míry autonomní, mají své zvláštní zákony, svou odlišnou duchovou základnu. Pan Teige dopouští se té vady, že měřítko výtvarnická přenáší i ve sféru vývoje slovesného. A proto se dívá na vývoj literatury a vůbec umění velmi schematicky a skoro bych řekl formalistně, jako by dějiny tyto byly jen rychlou hrou střídajících se forem bez hlubšího obsahu. Řekne třeba cosi o literárním kubismu a vymezuje: kinematografická technika, přísná formovost a strohá věčnost. Ví, že předmětem literární kritiky a historie je dění, proud vývojový, že je tedy nutno jistými, třeba násilnými konstrukcemi orientovat se v proudu. Je si však třeba být stále vědom toho, že tyto konstrukce nevystihují plně podstaty zjevu, že jsou to spíš jen formální fikce, že na ně tudíž nesmíme hledět jako na hotové věci, že musíme stále pronikat k elementární skutečnosti jejich podstaty — k dění, proudu, abychom chápali základní souvislosti. Konkrétně: tak třeba literární kubismus český, jak je ztělesněn povídkovým dílem Richarda Weinera, K. Čapka, Josefa Čapka a částečně i Miroslava Rutteho (Vězeň), vychází z trapného vědomí bezúčelnosti života a světa, z názorového nihilismu, jenž považuje život za nesmyslný rej náhod, jež se vrství v bludné kruhy, které nikam nevedou.

A je vypjat za tím, aby konkrétním rozbohem určitého životního dějství, události samé o sobě, postihl její řád, logiku, souhrn vědomých i iracionálních sil v ní, a aby tak nabyl práva věřit aspoň trochu po této nedokonalé indukci ve smysl, účel, cíl života vůbec. Odtud možno pak vyvodit všechny formální znaky literárního kubismu. Kdyby pronikl p. T. k této duchové základně, z níž vychází český kubismus literární a z níž vychází i francouzský literární kubismus (k němuž čítám třeba i Al. Mercereaua, jehož *Contes des ténèbres* velmi silně působily na K. Čapka, pak ovšem G. Apollinaira, Maxe Jacoba, Blaise Cendrarse, P. Reverdyho, P. Alberta-Birota atd., kteří vystoupili pod praporem kubismu literárního), pochopil by snad velmi brzy, že není tak hrozné propasti mezi literárním kubismem a expresionismem, že jsou to zjevy úžasně vnitřně příbuzné, vyvozující se z těchže základů, z téže citové a názorové situace evropského člověka — a že celý rozdíl mezi nimi je ten, že v expresionismu se ozývá pláč a leckde řev srdce, vrženého do bezúčelného světa, jehož obzory se zalily tmou, kdežto v kubismu jiskří rozšířené zornice intelektu, jenž se rve s temnotami o zakotvení aspoň v jediném poznání. Pochopil by, že jsou to dvě větve, které směřují sice na různé strany, ale vyrůstají z jednoho kmene. Potom by pochopil, proč sám může nejvyhraněnější francouzské lyriky kubistické s Apollinaiem v čele, kteří přece vystoupili jako jednotná škola v revuích *Elan*, *Nord-Sud* atd. a kteří svou teorií dali obdobu k malířskému kubismu (odpor k imitaci, zdůrazňování autonomnosti děl uměleckých, jejich nadreálnosti a nadnaturálnosti atd.), pokládat za expresionisty. Záměna je tu velmi snadno možná. Jde o dva proudy zcela souběžné, namnoze se slévající. Upozorňuji dále na to, že literární kubismus ve Francii a expresionismus v Německu se plně rozvíjely v téže době — ve světové válce. Že Rubinerův *Der Mensch in der Mitte* byl tvořen současně s knihami Duhamelovými. Zde je nutno přesně přihlídnout k vývoji literatury, a ne umění výtvarného.

Souhlasím do posledního písmene, tvrdí-li p. T., že una-

nimismus má tradici kubistickou, a to nejen ortodoxní unanimismus Romainsův, jenž nedovede ani realizovat individualitu, u něhož vždy jde o vědomí hromady, o konstrukci a destrukci tohoto vědomí, jenž je vybudován na prolnutí reálna myšlenkovou abstrakcí a vylučuje téměř všechny složky individuální, ale i citový „unanimismus“ Duhamelův a Vildracův, u nichž je tvůrčím středem prudké zažití vlastní existence a jejího rozšiřování láskou v nové individuality a objekty. Souhlasím proto tak živě, že i tu cítím nesmírnou příbuznost s čistým expresionismem, ne ovšem s pokřivenými a zborcenými tvary nejrozervanějších expresionistů německých. Tím jsem také podepřel své tvrzení, že expresionismus není zjevem speciálně německým, že v celé Evropě je jedna velká vlna duše a světa, jež má stejné východisko a jejíž části se jen různě nazývají. Je třeba přihlídnout k podstatě a neochuzovat si bohatství uměleckého vývoje příkrými formulkami, jež z proudu nadělají odrůdněné věci mechanicky trvajících vedle sebe.

Zbývá ještě promluvit o tom bolševismu. Řekl jsem ve svém článku, že *bolševismus* je politický a sociální expresionismus. Pan Teige odporuje a praví: „...není však pravda, že *komunismus* ve své důsledné reglementaci života byl by s expresionismem zjevem paralelním a shodným, neboť nezná mystiky a duševního propastného rozvratu, problematiky a exaltovanosti, romantičnosti a náboženskosti jeho.“ Četl jsem v posledních měsících mnoho literatury o bolševickém Rusku, řadu konkrétních zpráv cestovatelů i spisy filosofů. A tyto studie, jež jsem proto tak prohluboval, poněvadž cítím, že jde o hlavní problém celé nové Evropy, o klíč k novému životu, dávají mi možnost, abych tu důrazně odpořoval. Mluvil jsem o bolševismu — tedy o Rusku. A ruský bolševismus je mi nekonečně rozsáhlejší než pojem komunismu, marxismu. Domnívám se, že je velmi špatný názor, jako by ruský bolševismus byl pouhým důsledkem německého komunismu. Bolševismus je ohromné dějinné hnutí, v němž přicházejí ke slovu nové rasy — Slované a Mongolové — a vytvářejí cosi jako revoluční pozdvižení všech lidských dušev-

ních sil, potlačených západoevropskou civilizací, nový mlhovitý, intuitivní lidský typ a vůbec nový svět, jenž se tak velice liší od světa západoevropského měšťáctví, že si pro něj musíme teprve vychovat duši, abychom jej pochopili. V tomto ohromném dějství, které není nepodobné začátku křesťanství nebo reformace (zde i tam jakési stěhování národů), jde o výtrysk celého souboru sil náboženských, mravních, sociálních, hospodářských, vědeckých i filosofických — a jednou z nich je též revoluční marxismus.

Bolševismus je nový organismus, jenž strávil mnoho koncepcí všeho druhu a strávil i marxismus. Ale není jeho zplodinou. Bolševismus má svou mystiku, romantičnost a náboženskost. Cestovatelé v dnešním Rusku o tom vyprávějí ledaco zajímavého (třeba Holitscher nebo Matthias). Trvám na svém tvrzení o tom, že bolševismus je dějství paralelní s expresionismem: revoluce pro člověka je oběma společná, touha překonat nihilismus západoevropský je v nich obou, u obou se klade důraz na aktivitu duchového činu, na spontánnost tvorby, na přeměnu a zlepšení světa a člověka.

Tak docházíme k vzácnému poznatku jednoty duchové vlny v celé Evropě, jednotného rytmu celé doby, nové družnosti všech nejčistších lidí dneška. Je tu cosi obdobného jako s romantismem. Mluvílo se o „realismu“ Balzacovu jako o čemsi protichůdném, mluvilo se o „naturalismu“ Flaubertovu jako o překonání romantismu, vykládalo se o symbolismu a dekadenci jako o zjevech nových — a hle, hlubší pohled odkryl většinou ve všech těch zjevech kořen romantický. Podívejme se na dnešek také z hlediska odstupu a uvidíme podobný zjev.

Pan Teige nám vytýká, že jsme vývojově zpoždění, hlásíme-li se k expresionismu. To lze ovšem snadno dokázat tomu, kdo má tak úzký a formální pojem o expresionismu jako on. Praví: „Problémy expresionismu, jenž je reakcí na impresionismus, nemohou být ani pro naše umělce skutečně moderní dnes již akutní.“ Ukázal jsem ve svých dřívějších pracích, že expresionismus není jen pouhou reakcí — negací, že má pozi-

tivní obsahy, jež z něho činí částku revoluční vlny životní a umělecké, jež hýbe dnes světem, že je v něm táž utopie lásky, dobra, vnitřní čistoty, míru, světlého pořádku životního, přivoděného diktaturou nové ideje, tak jako je třeba v socialismu, jenž také chce nadiktovat světu nové zákony lásky a dobra. Přežil jsou dnes snad jen některé křečovité výhonky expresionismu německého, jež zabředly do abstraktnosti stínové říše chimér, odtrhnuvše se úplně od reality. To, co je pravým obsahem expresionismu, je součástí onoho revolučního pozdvižení, jež protéká světem — a je to živá složka dneška.

V naší skupině jsou básníci, kteří sami, aniž poznali dříve teorii expresionismu a vzory tohoto umění, k expresionismu dospěli, třeba Blatný, Jeřábek, Chaloupka a Chalupa. Spějeme k novému, původnímu, českému tvaru expresionismu: básně Wolkerovy, Pišovy, Kalistovy se prodírají už ke tvaru hodně pevnému.

Protože jsme expresionisté, jsme i socialisté. Pro nás jsou prostě neodlučitelné tyto dva pojmy. Souvisí tak těsně, že jeden bez druhého jsou skoro nepředstavitelné. Zdůrazňujeme, že řády světa, v němž žijeme, nejsou nám ztělesněním našich představ, že mezi dnešní topií (jak říká Landauer) a naší utopií je nepřeklenutelná propast, jež vede k revoluci. Ta se ve světě dnes děje: všude proudí duch změny, jenž vždy víc rozkolísává relativní jistotu měšťáckého světa. Radujeme se z této změny (viz Chaloupkovo Přeskupené město, Chalupovu Revoluci, Blatného Kokokodák, básně Pišovy, Wolkerovy, Kalistovy atd.) a činně se jí zúčastňujeme. Cítíme jako prvou podmínku této revoluce: změnu člověka, odstranění měšťáckého žoldnéřství intelektuálního, jež je nejstrašnějším zpotvořením duše lidské, jež povstalo z přemíry rozumovosti: měšťák s duší žoldněře dovede se vnitřně přizpůsobit každé situaci, zrazuje se každý den desetkrát, oddá se hned žoldu hmoty, při změně módy hned lže falešný náboženský mysticismus, v době války považuje za nejkrásnější sílu nenávist a zlobu, v době míru honem pěje hymny lásky. Jeho rozum vše vyloží — vše omluví — je orgánem nezodpovědnosti a zloby.

Proti tomuto žoldněrství duše stavíme svůj humanismus. Vyznáváme se jednoznačně, že milujeme člověka ve jménu všeho toho, co z něho revolucí vznikne, co se v něm rozvine z těch nejhlubších vrstev jeho duše. Milujeme člověka a tato láska je pro nás vědomím zodpovědnosti za něho. Chceme rozšířovat lásku po světě. Až vzroste, založí velké společenství duší a srdcí.

I my jsme proticivilizační v tom smyslu, že neuznáváme civilizaci za dostatečné pojítko světa a národů, že nevidíme v páře a elektřině vnitřní síly sdružující, spojující lidi a národy. Nevidíme jich ani v socialistických organizacích, nejsou-li založeny na lásce, jež je prvý a největší živel lidské přírody. Hlásáme lidskou družnost jako obnovu lidství. Jsme rozhodně protisubjektivističtí. Věříme, že bytost lidská není osamocený krystal ve vzduchoprázdnu. Je-li v ní jádro temně jedinečné, je v ní i sféra vytvořená lidmi, světem, společností — mé já je částí tvého já a opačně. Naše poezie chce být tvorbou této nové družnosti lidské, chce budovat vždy pevnější mosty mezi lidmi, jako se budují mosty mezi blízkými ostrovy. Je poezií lásky, jako je jí poezie největších tvůrců dneška ve Francii a v Německu. Že tato poezie má hluboký vztah k dělníkovi, nepotřebuji zvláště zdůrazňovat. Milujeme člověka a chceme, aby dosáhl svého lidského určení. Stavíme se bez rozmýšlení na stranu těch, jimž nebylo dáno osudem, aby mohli naplnit své určení: na stranu proletáře. Nevšímáme si jedince pro to, co je v něm úzce osobního, nýbrž pro ty nadosobní, obecné, sociální složky jeho duše. Naše náboženské cítění je proto tak silné, poněvadž se cítíme tolik údem celku, řetězu bratří. Je to náboženství družnosti lidské. My víme dobře, že dnes nejde o to pěstovat v umění hru form, virtuozitu tvarovou, umění pro umění. Víme, že jde dnes o to, aby i umění bylo tvorbou na obnově světa, člověka a života. Vychvátili jsme se z opilství vlastní duší a světem, vklínili jsme se do letícího kola družného života a srdcí bratří a chceme svým uměním spolupracovat na vybudování nového člověka a lepšího života pro něj.

Nazýváme dnes toto umění expresionismem: není to německý expresionismus. Je širší. Německý expresionismus zná jen jedinou realitu: duši. Náš však jde za slavnou shodou duše a hmoty, boha a světa. A tu shodu nazýváme klasicismem.

Staví-li proti nám p. Teige primitivismus, tiskneme mu ruku. Primitivismus nevyklučuje expresionismus. Naopak: navzájem se doplňují. E. von Sydow zjišťuje ve své knize *Deutsche expressionistische Kultur und Malerei* (1920), že primitivismus je z podstatných složek expresionismu.

Toť vše, co bych řekl za sebe a své druhy. Polemika vyzněla vyznáním. Ne jenom mým. Nás všech. Pan Teige záhy pochopí, že nás omylem vtlačoval do literárního včerejšku. Že jsme právě tak umělecký dnešek jako Devětsil.

(Socialistická budoucnost, 22. a 24. 1. 1922)